

De witvleugelbos

in de natuur en avicultuur

tekst en foto's: Jan Harteman

Wetensch.	: <i>Asarcornis scutulata</i> (S. Müller, 1842)
Engels	: White-winged (Wood) Duck
Frans	: Canard à ailes blanches
Duits	: Weißflügelente
Spaans	: Pato de Jungla
Portugees	: Pato-d'asa-branca

eend

Inleiding

Ergens tussen 1996 en 2000 maakte ik kennis met de witvleugelboseend, *Asarcornis scutulata*. Ik zal de eenden voor het eerst hebben gezien bij de firma Kooij in 't Zand of in Diergaarde Blijdorp in Rotterdam. Tijdens de hoogtijdagen van de watervogel-liefhebberij kwam men bij de firma Kooij soms grote groepen witvleugelboseenden tegen, meestal afkomstig uit een dierentuin of gefokt door een enkele liefhebber die deze eend wist te waarderen. Ook bij wijlen Rudy Plaquet heb ik de eenden nog eens zien zwemmen. De eenden zijn echter nooit echt populair geweest bij de liefhebbers van sierwatervogels. Niet sierlijk genoeg? Te groot misschien? Of te kostbaar? De vergelijking met een muskuseend wordt door sommige mensen snel gemaakt, maar wie de witvleugelboseend leert kennen, ervaart ook grote verschillen. In dit artikel wil ik u meenemen in de wereld van de witvleugelboseend, in de natuur en in avicultuur. Daarbij wil ik ook mijn persoonlijke ervaringen met u delen van de afgelopen jaren.

Taxonomie (indeling) en nomenclatuur (naamgeving)

De witvleugeleend (*Asarcornis scutulata*) werd oorspronkelijk ingedeeld in het geslacht *Cairina*, zoals de muskuseend (*Cairina moschata*) en droeg de wetenschappelijke naam *Cairina scutulata*. De witvleugelboseend en muskuseend werden, samen met nog tal van andere soorten, ingedeeld in de stam Cairinini, oftewel 'roestende eenden', op basis van de hoeveelheid tijd die ze in bomen doorbrengen (zgn. roesten).

Genetisch onderzoek en het verspreidingspatroon wijzen er echter op dat de gelijkenis met de muskuseend misleidend is. De witvleugelboseend zou daarom beter in een monotypisch geslacht kunnen worden ingedeeld: *Asarcornis*. Daarmee is de soortnaam gewijzigd in *Asarcornis scutulata*. De witvleugelboseend blijkt zelfs genetisch dichter bij de duikeenden te staan dan bij de muskuseend (Johnson & Sorenson, 1999).

De witvleugelboseend in de natuur

Verspreidingsgebied en habitat

De witvleugelboseend bewoont schaduwrijke bosmoerassen in Zuidoost-Azië. Ooit wijdverspreid in India, Bangladesh, Myanmar, Thailand, Cambodja en Indonesië, is de soort inmiddels ernstig in aantallen afgenomen. De soort leeft solitair of in paartjes, met voorkeur voor rustige, moeilijk toegankelijke bosgebieden met stilstaand of langzaam stromend water.

Met de toename van de menselijke invloed op de oorspronkelijke bosgebieden is de eend waarschijnlijk steeds meer gebruik gaan maken van kunstmatige wetlands zoals rijstvelden (Green, 1993).

Populatie vasteland versus eilandpopulatie

De witvleugelboseenden op de eilanden Sumatra en Java hebben aanzienlijk meer wit op hun kop en het gehele lichaam, soms zijn de dieren zelfs volledig wit. Sommige bronnen spreken over 'bonte' eenden. Bij veel diersoorten wordt de bontfactor (grote witte vlekken op het lichaam) waargenomen als domesticatie optreedt. Er is in het verleden gesuggereerd dat de wittere dieren op Sumatra en Java mogelijk het gevolg zijn van domesticatie, maar dat is hier niet aan de orde. Een andere verklaring is dat hier inteelt plaatsvindt sinds de eilandpopulatie is gesplitst van de continentale populatie. Er wordt al sinds 1879 gesproken over ondersoort *leucop-tera* (Hume en Marshall), maar hier is nog nooit wetenschappelijk onderzoek naar gedaan.

Witvleugelboseend van de Molukken?

In 2019 kreeg ik de kans om balgen van witvleugelboseenden te bekijken en vergelijken in het Natuurhistorisch Museum in Tring (Verenigd Koninkrijk). Twee exemplaren (mannelijk en vrouwelijk) vertoonden opvallend veel wit, zoals je zou verwachten van de Sumatraanse en Javaanse populatie.

Balgen in het Natural History Museum in Tring, UK. De bovenste vogel is telkens een woerd, de onderste een vrouwtje. Vermoedelijk afkomstig uit Java of Sumatra.

Zogenaamde bontkopeenden
(foto uit *Stergevogelte*, 1941, C.S.Th. van Gink)

Een witvleugelboseend in Lampung Timur,
Sumatra, Indonesië (foto: Allen Lyu - CC BY-NC 4.0)

Deze huiden waren echter gelabeld met als oorspronkelijke locatie *Molukken*. Gebaseerd op de huidige kennis moeten deze oude balgen in het verleden op Sumatra of Java zijn verzameld.

De bovengenoemde exemplaren werden in 1864 in het NHM Tring ontvangen van G.A. Frank. Frank, destijds een bekende handelaar in natuurhistorische objecten in Amsterdam, verkocht exemplaren aan musea. Maar omdat Frank zelf niet verzamelde, is het goed denkbaar dat de balgen verkeerd zijn gelabeld.

De witvleugelboseend is een standvogel die zich niet ver van zijn boshabitat begeeft, behalve om voedselwateren te bezoeken; daarom lijkt het zeer onwaarschijnlijk dat er in de afgelopen paar honderd jaar een populatie ten zuidoosten van Sumatra is geweest, aangezien er geen melding is gemaakt van deze eend op Borneo of Celebes. De zeereis zou een te grote barrière zijn geweest. Zelfs een verder verleden, toen er een landbrug was van Maleisië naar Sumatra en Java, was er geen dergelijke brug naar Sulawesi en oostwaarts naar Nieuw-Guinea (M.J.S. Mackenzie, 2019). Voorlopig is het het veiligst om aan te nemen dat de Molukken die op de etiketten worden vermeld, onjuist zijn (Van Grouw, 2019).

Status in de natuur

De witvleugelboseend, *Asarcornis scutulata*, is in het najaar van 2024 beoordeeld voor de Rode Lijst van Bedreigde Soorten van de International Union for the Conservation of Nature (IUCN) en is 'opgewaarderd' van *Bedreigd* naar *Ernstig Bedreigd*.

Deze iconische eend van de wetlands van Zuidoost-Azië staat op het punt van uitsterven. Een combinatie van bedreigingen, waaronder habitatverlies, verstoring en jacht, heeft de afgelopen drie generaties (26 jaar: 1997-2023) geleid tot een ineenstorting van de populatie, met waarschijnlijk meer dan 80 %. Er zijn nu waarschijnlijk nog

Een witvleugelboseend in Chaiphum, Thailand (foto: benjamynweil - CC BY-NC 4.0)

maar 150-400 volwassen exemplaren over, wijd verspreid in subpopulaties over het ooit enorme verspreidingsgebied, waarvan vele waarschijnlijk te klein zijn om levensvatbaar te zijn. De subpopulaties liggen zo ver uit elkaar dat uitwisseling van genetische diversiteit nihil is, aangezien het geen trekvogel is en de vogels dus geen lange afstanden afleggen. De kans is reëel dat de soort in de nabije toekomst zal uitsterven. Daarom staat hij vermeld als *Ernstig Bedreigd*.

De IUCN Species Survival Commission (IUCN-SSC) heeft in 2023 een standpunt ingenomen over de rol van dierentuinen en andere kweekcentra met betrekking tot het behouden van diersoorten. De IUCN-SSC erkent de belangrijke rol die populaties in gevangenschap kunnen spelen om uitsterving te voorkomen, zo ook voor de witvleugelboseend.

CITES

Vanwege de bedreigde status in het wild is de soort opgenomen in Appendix I van CITES en Bijlage A van de EU-verordening. Ik zal verderop in dit artikel uitleggen wat hiervan de gevolgen zijn voor de houder van deze dieren.

De witvleugelboseend in avicultuur

Historie in avicultuur

Er is een aantal oude bronnen te vinden waarin wordt geschreven over witvleugelboseenden in avicultuur. De eerste beschrijvingen heb ik gevonden in *A Natural History of the Ducks* (1922, John C. Phillips), Volume I. Hierin is beschreven dat de London Zoological Gardens in 1851 twee witvleugelboseenden ontving van Edward Blyth, maar in 1883 waren deze niet meer in leven (Sclater, 1883). In 1905 arriveerden vijf exemplaren in Engeland en werden verkocht voor twintig pond per koppel (Hubbard,

Vrouwtje

1907). Tot tenminste 1922 waren er nog geen exemplaren aanwezig in de Verenigde Staten (Phillips, 1922).

We weten dat er rond 1915 witvleugelboseenden werden gehouden in India, door ornitholoog Frank Finn. Baker hield in dezelfde periode (1908, 1921) ook een aantal van deze eenden in gevangenschap en beschreef dat ze snel tam werden. Hij hield de eenden samen met onder andere Java-fluiteenden, wat nooit tot problemen leidde. Baker stuurde een aantal van zijn eenden naar Calcutta Zoological Gardens, maar deze stierven korte tijd later.

De Nederlandse dierhandelaar Frans Ernst Blaauw meldde aan Phillips (1922) dat in de dierencollectie van de Duke of Bedford (nu bekend als Woburn Safari Park) witvleugelboseenden aanwezig waren, maar dat ze niet lang in leven bleven.

M. J. S. Mackenzie en Janet Kear beschrijven in 1976 dat de witvleugelboseend nooit algemeen is geweest in avicultuur en werd er niet gekweekt werd tot 1936. Van tijd tot tijd werden er wel wat dieren in Engeland, Frankrijk, Nederland en India gehouden, maar nooit in grote aantallen.

In 1936 werd er voor het eerst gekweekt in de Rotterdamse collectie van D.G. Schuyl, zo werd beschreven door C.S.Th. van Gink in het boekje *Siergevogelte* (1941). Een koppel wat in 1934 was geïmporteerd, werd gehouden in een perk van 15 x 15 meter, beplant met bomen en grassen en voorzien van een kleine vijver. De dieren waren schuw in het begin, maar werden later makker. Na twee jaar werden er in mei zeven eieren gelegd in een nestkast wat iets van de grond af was geplaatst. Vijf eieren kwamen uit onder een broedse hen en deze kuikens werden alle vijf grootgebracht. Het is onbekend wat er met de eenden van Schuyl is gebeurd.

In 1955 werden tien witvleugelboseenden vanuit Thailand geïmporteerd naar Engeland, waar de Wildfowl Trust in Slimbridge ze ontving. Peter Scott schrijft dat er in

1959 enkele dieren in Slimbridge aanwezig zijn, maar de dieren stierven voordat ze tot voortplanting over gingen.

In 1969 werden er opnieuw witvleugels naar Slimbridge gestuurd: vijf woerden en één vrouw (handopfok van gevangen kuikens uit Assam), welke in 1970 werden aangevuld met nog twee woerden en vier vrouwen. In 1971, 35 jaar na de eerste kweek door Schuyl, vond de tweede kweek ooit plaats, in Slimbridge. Vanaf dat moment vond er regelmatig nakweek plaats. De eerste tweede generatie nakweek kwam uit het ei in 1973 (WWT Peakirk). Echter, niet alle geïmporteerde dieren hebben zich voortgeplant.

Huidige status in avicultuur

We weten redelijk veel over de populatie van witvleugelboseenden in dierentuinen. Dierentuinen administreren hun populaties namelijk via de Zoological Information Management Software (ZIMS) van non-profit organisatie Species360. Via ZIMS is er dus een goed zicht op de populatie witvleugelboseenden in dierentuinen én hun genetische verwantschap. Ook data uit het verleden (rapportages op papier) is toegevoegd aan deze digitale data.

De IUCN werkt sinds enkele jaren samen met Species360 om de omvang van alle populaties van bedreigde soorten vast te stellen, zo ook die van de witvleugelboseend.

We weten inmiddels dat de totale huidige populatie witvleugelboseenden in avicultuur hoogstwaarschijnlijk afstamt van slechts vier mannelijke en twee vrouwelijke vogels die zich in Slimbridge hebben voortgeplant. We noemen deze zes wildvangdieren de founders ('stichters') van de populatie. Er zijn geen aanwijzingen dat er nadien nog founders aan de populatie zijn toegevoegd, ook niet via Aziatische dierentuinen. Ter illustratie: vanuit Hong Kong zijn in en na de jaren '90 nog wel eens dieren naar Europa geïmporteerd, maar dit waren steeds nazaten die oorspronkelijk vanuit Europese collecties kwamen.

Dat de huidige populatie dus afstamt van slechts zes founders resulteert in een zeer beperkte genetische diversiteit en hoge inteeltcoëfficiënten. Dit wordt uitgedrukt in Founder Genome Equivalent (FGE). De FGE van de witvleugelboseend in avicultuur is ~1.34. FGE is dus de maat voor de effectieve genetische diversiteit die is overgebleven uit de founders. Dit betekent dat de effectieve genetische diversiteit van de populatie overeenkomt met die van slechts 1,34 unieke, niet-verwante founders. In realiteit stamt de populatie af van meer dieren, maar door inteelt, (onbewuste) selectie en de kleine populatiegrootte is de functionele diversiteit fors afgenomen. Overigens weten we niet eens of de zes founders volledig onverwant waren van elkaar. De dieren die in 1969 werden geïmporteerd kunnen prima volle verwanten van elkaar zijn geweest en hetzelfde geldt voor de dieren die in 1970 binnenkwamen.

Ter illustratie, een hoge FGE van bijvoorbeeld >10 duidt op een gezondere genetische diversiteit en betere spreiding van de genetische bijdragen van de oorspronkelijke founders. Een lage FGE (zoals 1.34) wijst op hoge verwantschap, inteelt of

bottleneck–risico's, wat een slecht vooruitzicht biedt voor de langetermijnoverleving van de soort in avicultuur.

Populatie in dierentuinen

De wereldwijde populatie in dierentuinen telt 170 vogels (30 april 2025), welke hoofdzakelijk in Europa en Noord-Amerika worden gehouden. De soort wordt beheerd via twee fokprogramma's, namelijk via de American Zoological Association (AZA) en via de European Association of Zoos and Aquaria (EAZA). Binnen AZA-dierentuinen zijn er momenteel 23 dieren verdeeld over 11 collecties. De EAZA-populatie telt op hetzelfde moment 132 dieren verdeeld over 31 collecties, inclusief een aantal dieren in Singapore. Een aantal dieren is dus niet in de administratie van de fokprogramma's opgenomen.

Import of uitwisseling met de Amerikaanse AZA-populatie wordt overwogen vanwege genetische drift in beide lijnen. Door deze genetische drift zijn er verschillen ontstaan in de twee subpopulaties, wat een potentiële bron van nieuwe genen kan zijn voor het fokprogramma in Europa. Vanwege de ingewikkelde regelgeving rondom import en export en de hoge kosten is dit nog niet van de grond gekomen.

Populatie in particuliere collecties

Over de populatieomvang in particuliere collecties is weinig bekend. In Nederland en België is er een handvol liefhebbers die deze eenden houdt. Datzelfde geldt voor omliggende landen zoals Duitsland, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk. Tot enkele jaren geleden werd er in Spanje ook regelmatig gekweekt met deze soort, maar het lijkt erop dat de dieren daar zijn verdwenen. De oorsprong van de dieren in particuliere collecties is dezelfde als die in dierentuinen: vanuit dierentuinen zijn er diverse keren dieren verspreid onder kwekers. Het is dus niet zo dat hier een genetisch andere populatie aanwezig is.

Gevoeligheid voor Aviaire tuberculose

De witvleugelboseend is uitzonderlijk gevoelig voor *Mycobacterium avium* oftewel Aviaire tuberculose (Avian TB). *Mycobacterium avium* is een bacteriesoort die veel voorkomt in de omgeving – zoals in water, grond en stof – en kan bij zowel mensen als dieren ziekten veroorzaken, vooral wanneer het immuunsysteem verzwakt is (bijvoorbeeld als gevolg van inteelt). De symptomen zijn vaak vaag en chronisch, zoals vermagering, verminderde activiteit of diarree. Bij necropsie (postmortaal onderzoek) wordt vaak een vergrote lever of milt aangetroffen.

Helaas is Avian TB moeilijk te behandelen en vaak dodelijk voor witvleugelboseenden. Er is geen vaccin beschikbaar. Bij uitbraak is het soms nodig om dieren te euthanaseren of langdurig te isoleren om verdere besmetting te voorkomen.

Onderzoek bij WWT Slimbridge (1976-1991) toonde aan dat 84 % van de onderzochte vogels tuberculeuze letsels vertoonden. Aangetoonde risicofactoren zijn onder andere

hoge vochtigheid van de bodem, schaduwrijke volières zonder kans op uv-opname via zonlicht, stress en contact met uitwerpselen. Het verbeteren van hygiëne, volière-inrichting (zonlicht, uv) en stressreductie zijn belangrijk ter preventie.

De ziekte kan latent aanwezig zijn en zich pas in stresssituaties manifesteren, bijvoorbeeld na transport of bij ongunstig klimaat (koud weer). Besmette eenden kunnen de bacterie langdurig uitscheiden, wat gevaar oplevert voor andere vogels.

Onderzoek in de Verenigde Staten toonde in 2007 dat de eenden mogelijk een defect of remming in hun immuniteit hadden, waardoor ze de bacterie niet effectief konden bestrijden. Dit zou kunnen samenhangen met de lage genetische diversiteit binnen de soort. De infectie leidt tot vroegtijdige sterfte bij meer dan 80 % van de vogels in de Verenigde Staten (Foote, 2023).

Dat de vogels vrij eenvoudig te fokken zijn wordt tenietgedaan door de geringe leeftijd die de meeste dieren behalen: woerden worden meestal niet ouder dan 7 jaar, vrouwtjes worden meestal iets ouder. Hoewel er ook dieren zijn die tussen de 10 en 15 jaar oud zijn geworden (Green et al., 2005; Ounsted, 1985), met zelfs een uitschieter van 21 jaar (Best Practice Guidelines Questionnaire; ZIMS voor stamboeken, 2024).

Geraadpleegde literatuur

- *A Natural History of the Ducks* (1922, John C. Phillips), Volume I
- *EAZA Best Practice Guidelines for the white-winged duck* (2025, Alexandre Petry)
- *EAZA Long-term Management Plan for the White-winged duck* (2023, William van Lint)
- *Conservation and immunogenomics of the white-winged duck* (2023, Dustin Foote)
- *Siergevogelte* (1941, C.S.Th. van Gink)
- *The Waterfowl of the World* (1959, Peter Scott), Volume III
- *The White-winged Wood Duck* (1976, M. J. S. Mackenzie, Janet Kear)

Ervaringen met DE WITVLEUGEL- BOSEEND

tekst en foto's: Jan Harteman

Zoals in de inleiding gezegd maakte ik voor het eerst kennis met deze soort vlak voor het jaar 2000. Mijn interesse in de soort werd gewekt door onbekendheid, zeldzaamheid en onbereikbaarheid. En misschien ook wel een ongrijpbare schoonheid. In 2005 heb ik de soort beter leren kennen, tijdens een stage bij Sylvan Heights Bird Park (Verenigde Staten), toen nog bekend onder de naam Sylvan Heights Waterfowl Breeding Farm. En sinds ik de kans had om met deze dieren te werken wist ik na thuiskomst zeker: deze soort wil ik ook ooit zelf kunnen houden en kweken. Maar hoe begin je een zoektocht naar een soort die weinig wordt gehouden en nog minder wordt gekweekt?

Witvleugelboseend bij
Sylvan Heights Bird Park,
USA (2005)

Nestkasten bij Sylvan
Heights Bird Park (2016)

Het ophalen van de eerste
witvleugels bij Henk Meinen (2016)

EAZA Ex-situ Programme (EEP)

Sinds mijn interesse in de soort was gewekt, heb ik mezelf zo goed mogelijk ingelezen in de soort en waar deze werd gehouden. Ik kwam al snel uit in de dierentuinwereld, waar over het algemeen zeer terughoudend kennis en ervaring wordt gedeeld, om maar niet te beginnen over het 'uitdelen' van vogels. Maar ik heb toch de stoute schoenen aangetrokken en contact opgenomen met de coördinator van het fokprogramma binnen de Europese dierentuinen (EAZA's Ex-situ Programme; EEP), William van Lint. Het zal zo'n 10 jaar geleden zijn geweest dat ik hier voor het eerst werk van maakte en het kostte veel inspanning en overredingskracht. Deelname aan het EEP heeft wel wat voeten in de aarde, want er zijn een aantal belangrijke spelregels. Zo heb ik de dieren in bruikleen ontvangen, en worden de eventuele gekweekte dieren ondergebracht in aangewezen dierentuinen op aanbeveling van de coördinator. Kweek gebeurt alleen op voordracht van de coördinator en er wordt bij voorkeur alleen natuurbroed en natuurlijke opfok toegepast, om natuurlijk gedrag zoveel mogelijk te stimuleren.

In 2016 was het dan toch zo ver; er werd een potentieel koppel aan mij toegewezen door het EEP! Op 25 juni 2016 komt het koppel aan uit Groot-Brittannië. De woerd was afkomstig van de Wildfowl & Wetlands Trust (WWT) in Slimbridge, de vrouw van de WWT in Llanelli. Beide dieren waren op dat moment ongeveer een

jaar oud en beide dieren waren geleewiekt. Het transport werd verzorgd door Henk Meinen, waarvoor nogmaals mijn grote dank. De eenden werden in een volière geplaatst van ongeveer 100 vierkante meter, 3 meter hoog, met een vijverpartij van ongeveer 12 vierkante meter en 60 centimeter diep, gevuld met bronwater. In de volière leefden destijds diverse andere eendensoorten en een jong koppel eksterganzen, dit leverde geen problemen op.

Kweekervaring

In 2017 legde de eend eieren in een grote houten nestkast. Toen het legsel compleet was plukte ze een grote hoeveelheid dons om het nest te bekleden en ging ze broeden. De eerste dagen zag ik de eend eenmaal of tweemaal daags van het nest komen om te eten en te drinken. Na ruim een week viel het me op dat ik eend al een paar dagen helemaal niet meer had gezien, dus ging ik het nest een voorzichtig inspecteren. Ik schrok enorm toen ik de eend

De eerst gebruikte nestkast (2017)

dood op het nest zag zitten, reeds verstijfd. Ik heb de eieren geraapt, maar deze voelden inmiddels erg koud aan. Het resultaat: alle eieren bevrucht, maar afgestorven. Een hele grote tegenslag! Dus direct contact opgenomen met de coördinator van het EEP in de hoop dat er nog een vrouwtje beschikbaar zou zijn.

Op 27 augustus 2017 kon ik in de dierentuin van Keulen een nieuwe vrouw ophalen. Deze keer was de eend niet geleewiekt. En wat een verschil in gedrag! Deze dame was vanaf de eerste dag meer boven in de volière op takken te vinden dan op de grond. Met recht een boseend! In het begin was ze wel erg schuw, maar het duurde slecht enkele weken tot ze net zo mak als de woerd was geworden.

In het voorjaar van 2018 was de dame uit Keulen goed gekoppeld aan de woerd uit Slimbridge. Op een leeftijd van slechts 11 maanden heeft ze 10 eieren gelegd, in een melkbus. Het resulteerde in mijn eerste succesvolle nakweek. De vrouw broedt voorbeeldig alle tien de eieren uit, getuige de 10 lege eischalen in het nest. Eén kuiken is echter spoorloos wanneer ik de eend met 9 kuikens op vijver zie zwemmen. Snel voorzie ik de eendenkuikens van een partij eendenkroos, zodat ze lekker kunnen gaan slobberen.

De natuurlijke opfok zorgt helaas ook voor een groot probleem; de woerd verdrinkt in korte tijd een aantal kuikens. Ik was zelf niet thuis, maar mijn vader zag het gebeuren.

Een vrouwtje zit te wachten tot alle kuikens uitgekomen zijn.

Eén dag oud

4 dagen oud

Samen kuikens voeren

Hij kon ternauwernood twee kuikens redden. De andere kuikens zijn op een leeftijd van twee dagen gesneuveld. De twee overgebleven kuikens heb ik kunstmatig grootgebracht, wat eenvoudig ging in de polyester opfokbak waarin ik andere kuikens ook probleemloos grootbreng. De twee kuikens werden twee stevige woerden. Ik heb deze twee woerden aangehouden in overleg met de EEP-coördinator, zodat ik hiervan een potentieel nieuwe fokwoerd zou kunnen aanhouden.

Na de ongelukkige ervaring met de woerd in 2018, heb ik in 2019 besloten om de woerd weg te halen uit de volière op het moment dat de vrouw vast zit te broeden. De woerd werd in een andere volière ondergebracht waar hij al vlug in de rui ging. Zonder aanwezigheid van de woerd is natuurlijke opfok geen moeilijke zaak. De moeder brengt de kuikens goed groot.

Een bijzondere ervaring in 2021: de vrouw legde 14 eieren, een record-aantal! Ook nu werd de woerd weggehaald om problemen te voorkomen. Er kwamen negen kuikens uit het ei, maar helaas was één van deze negen kuikens doodgebruikt onder de moeder. Vijf van de 14 eieren zijn niet uitgekomen, de kuikens zaten dood in het ei, met hun snavel tje al in de luchtkamer. Vermoedelijk was het legsel te groot; de eerste kuikens waren al klaar om het nest te verlaten, terwijl een deel van de

6 weken oud

Woerd, eerste nakweek uit 2018 (foto genomen in 2021)

Een uitzonderlijk groot nest van 14 bevruchte eieren

Witvleugelboseend op het nest

Pasgeboren
kuikens

Een vrouwtje met haar kuikens

kuikens de eischaal nog niet had aangepikt. Moedereend wilde (en moest) voor de eerstgeboren kuikens het nest wel verlaten en zat al ruim 24 uur onrustig op het nest, waardoor de andere eieren wellicht te veel zijn afgekoeld op het laatste moment. Acht gezonde kuikens hebben het nest verlaten. In de tweede week bleven twee kuikens achter in de groei, zij stierven tijdens twee opeenvolgende nachten en dreven beide dood in het water. De overige zes kuikens groeiden voorspoedig op.

Wat bijzonder is aan deelname aan een fokprogramma, is het opvolgen van de aanbevelingen en het zien verspreiden van je gefokte dieren. De eenden die in 2021 uit het ei zijn gekropen, zijn inmiddels verhuisd naar Tierpark Cottbus (Duitsland), Mulhouse (Frankrijk), Zamosc (Polen) en zelfs Mandai Bird Paradise in Singapore! Een van

de twee woerden die ik in 2018 grootbracht was inmiddels ook verhuisd, naar Vogel-park Marlow (Duitsland). Ik ontving uit een Franse dierentuin een nieuwe vrouw om aan de andere woerd van 2018 te koppelen.

In 2022 is de kweek mislukt, toen ik het ervaren koppel een nestplaats op de verkeerde plek aanbood. Ik had bedacht om een melkbus vlak boven het water te installeren, maar had er niet bij stilgestaan dat deze metalen melkbus vol in de zon zou hangen. Er werden 10 eieren gelegd, waarvan er zes bevrucht waren. Helaas stierven deze eieren af door te hoge temperaturen in de melkbus. Het tweede koppel wat inmiddels was samengesteld legde in 2022 nog geen eieren.

In 2023 veranderde er wat in de samenstelling van de twee koppels: in januari stierf de oude woerd uit Slimbridge, inmiddels ruim 7,5 jaar oud. Hij had diverse symptomen van Avian TB, al is het nooit aangetoond dat hij het ook werkelijk had. De vrouw die erbij hoorde heb ik toen bij het jongere koppel geplaatst. Dat jaar hebben beide vrouwen samen 17 eieren gelegd, welke alle 17 bevrucht waren. Er stierven zes eieren vroegtijdig af, 11 kuikens kwamen uit. Van de 11 kuikens stierven er twee tijdens een koude regenachtige nacht en één jong bleef heel erg achter in de groei en stierf na ongeveer twee maanden. De grootgebrachte jongen zijn verhuisd naar Burgers' Zoo, Zoo Planckendael en Ménagerie Zoo du Jardin des Plantes.

De oudste vrouw heb ik in het najaar van 2023 bij een groepje jonge dieren geplaatst, om in 2024 verder te kunnen gaan met het jongste koppel. Het trio was namelijk steeds onrustiger naar elkaar. En juist dan sterft onverwacht de vrouw waar je het meest van verwacht, vlak voor het broedseizoen van 2024 aanving. Ik heb nog

Juveniele
witvleugelboscenden

Een witvleugelbeseend die broedt in een nestmand is een uitzondering.

Een éénjarig vrouwtje

snel de oudere vrouw bij de woerd geplaatst, maar het was al te laat in het seizoen en zodoende heeft 2024 geen nakweek opgeleverd.

Bij een natuurlijke opfok, dus bij het moederdier, voer ik de eerste dagen emmers vol met eendenkroos, aangevuld met wat micro floating pellets op de vijver. De kuikens zitten veel op het water, dus het aangeboden voer op het land wordt soms niet goed gevonden. Zodra de kuikens wat meer gaan rondlopen, zet ik schalen met opfokkorrel langs de oever. Maar aangezien de andere eenden daar net zo gretig van eten, bied ik vaak lang eendenkroos en micro op de vijver aan.

Bij kunstmatige opfok voer ik ook veel eendenkroos, maar nauwelijks micro vanwege het hoge eiwitgehalte en het lage energieverbruik (ze zitten immers in een kleine opfokruimte). Binnen een week schakel ik dan over op opfokkorrel en weer een week later schakel ik over

op onderhoudskorrel. De kuikens groeien anders te snel waardoor er kans is op steekvleugels.

Nog enkele tips

Voor wie deze eenden graag wil gaan houden heb ik nog een aantal aanbevelingen waar ik extra aandacht aan wil geven.

Vijver

Het spreekt hopelijk voor zich dat deze eenden, net als zowat alle watervogels, behoefte hebben aan een vijver. Het zijn grote eenden, dus wij bieden ruime vijvers aan per koppel. De kleinste vijver meet 3 x 3 meter en is ongeveer 40 centimeter diep. We verversen het zwemwater dagelijks door de vijvers te vullen met bronwater. Boven en onder het wateroppervlak zijn takken bevestigd, zodat de eenden daarop kunnen rusten.

Witvleugelboseenden laten stugge waterplanten in de vijver redelijk met rust. Gele lis, lisdodde en *Thalia dealbata* gedijen goed in de vijver. En ook de oever is rijkelijk voorzien van beplanting.

Met de eenden op stok gaan

Witvleugelboseenden hebben sterke behoeftes om 'op stok' te gaan. Ze zitten regelmatig en lang hoog in de volière, op takken of andere hoge zitplaatsen. Ze worden dus bij voorkeur vliegend gehouden. Bijkomend voordeel is dat ze, wanneer ze op stok gaan, minder in aanraking komen met de bodem – waardoor de kans op besmetting met Avian TB verkleind wordt. Volledig overdekte en afgesloten volières verkleint ook de kans op contact met wilde vogels en predatoren.

Schaduw versus zonlicht

Witvleugelboseenden houden van schaduw, de eenden hebben een duidelijke voorkeur voor een nestplaats in de schaduw. Maar de dieren moeten ook de gelegenheid hebben om in de zon te kunnen zitten, om uv-straling te op te kunnen nemen. Je ziet de eenden dan ook regelmatig op stok een 'zonnebad' nemen. Opvallend gegeven is wel dat de dieren in de zomer 'flets' van kleur worden. Bij de woerd zien we ruim vóór de rui dat de zwarte rugveren naar bruin verkleuren – waarschijnlijk als gevolg van de toenemende zonneshijn in het voorjaar. Bij de vrouwelijke eenden treedt dit fenomeen pas op nadat zij met de kuikens tevoorschijn komt (zij zit immers in deze periode te broeden op een schaduwrijke plek).

Volières waarin we onze eenden houden

Agressie

Elk koppel wordt visueel en fysiek gescheiden gehouden, het jaar rond. Met name tijdens het broedseizoen zijn woerden agressief naar elkaar. Als men ruim voor het broedseizoen, bijvoorbeeld in het najaar of in de winter, meerdere vrouwtjes bij een woerd plaatst, is het ook mogelijk om de dieren in trio te kweken. Echter, is een paartje eenmaal gekoppeld, dan is het moeilijk om er zomaar een extra vrouw bij te plaatsen. Witvleugelboseenden zijn in mijn ervaring doorgaans niet agressief naar andere eenden. Ik heb ze altijd gemengd gehouden met andere soorten. Enkel de roodbek-fluiteenden hebben wel eens flink moeten rennen voor een witvleugelwoerd. Wel verdenk ik de witvleugels ervan eenmaal een tragopan te hebben verdrongen en tweemaal een meeuw te hebben gedood. Maar over het algemeen levert het houden van witvleugels in een gemengde collectie geen problemen op, ook niet tijdens het broedseizoen.

CITES

Vanwege de IUCN status (eerst bedreigd, later ernstig bedreigd) staat de witvleugelboseend al jaren op CITES appendix I en EU bijlage A. Dit betekent dat er een hoge mate van bescherming is voor deze soort en dat de houder en kweker te allen tijde legale herkomst moet kunnen aantonen. Elk witvleugelboseend wordt vergezeld van een EU-certificaat (CITES-document) waarop de identificatie en herkomst van de eend wordt beschreven. De eenden moeten dan ook worden voorzien van een passende en naadloos gesloten pootring. Let op, want de ringmaat voor de woerd (16,0 mm) en vrouw (14,0 mm) zijn verschillend! Op de ringleeftijd moet het geslacht dus bepaald zijn, om de juiste ring om de poot te kunnen doen. Omdat dit niet altijd mogelijk is,

of erg lastig, doe ik soms beide ringen aan een poot, waarna ik op latere leeftijd één van beide ringen verwijder. Alleen de juiste ring blijft om de poot zitten, welke genoteerd wordt in de tevens verplichte administratie. Bij aanvraag van het EU-certificaat wordt dan eveneens deze ring met ringnummer vermeld.

Ik heb eenmaal de situatie gehad waarbij ik de vogels niet kon ringen. Deze situatie was op tijd voorzien, waardoor ik bij de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) vooraf toestemming had verkregen om de jongen te chippen. Deze chip heeft dan dezelfde status als een naadloos gesloten pootring, maar alleen wanneer er vooraf toestemming is verleend. Een kopie van de toestemming dient bij de aanvraag van het EU-certificaat meegestuurd te worden. Tijdens een controle van mijn CITES-administratie door de NVWA is dit dan ook goedgekeurd.

Meer weten?

Mijn ervaringen en observaties hebben in 2025 geleid tot een bijdrage aan EAZA's Best practice guidelines van de witvleugelbos-eend. Dit Engelstalige document kan geraadpleegd worden via www.eaza.net/BPG. Meer informatie en beeldmateriaal zijn te vinden op mijn website. Zie www.harteman.nl/WhitewingedDuck.

